

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2022-1-2.6>

Клименко Д., Липовенко А., Недогода К., Ярова Д.,
студенти

*Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Костицький В. В.,

доктор юридичних наук,
академік Національної академії правових наук України,
професор кафедри теорії та історії права та держави
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0003-1692-9810

ОЦІНКА СТУДЕНТАМИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

ASSESSMENT BY STUDENTS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Стаття присвячена проблема соціальної оцінки російської війни проти України у 2014-2022 роках. Аналізуються особливості війни, надається оцінка масштабним руйнуванням, вчиненим російською армією в Україні, наводяться міжнародні правові документи, в порушення яких веде війну російська армія та її державно-політичне керівництво, ставиться питання про можливість притягнення до відповідальності російських очільників держави і армії та військово-службовців, винних у злочинних та руйнуваннях в Україні, до юридичної відповідальності.

Для з'ясування деталей соціального сприйняття та осмислення передумов, причин, особливостей російсько-української війни, на думку авторів статті, необхідно проводити дослідження й аналіз ставлення до неї різних соціальних груп, у тому числі молоді і студентів, оскільки війна стала справжнім потрясінням для всього українського і світового суспільства, на фоні загальної віри у Перемогу мало хто береться прогнозувати подальший перебіг війни сьогодні, можливості і шляхи швидкої відбудови економіки після закінчення бойових дій.

Студентство є представником молодого покоління українців, яке найшвидше адаптується до змін у суспільстві і найактивніше реагує на нові виклики часу. Силами студентів Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка у рамках вивчення дисципліни за вибором «Соціологічні правові дослідження та їх використання у юридичній науці і практиці» (викладач – проф. Василь Костицький) було проведено соціологічне правове дослідження, завданням котрого вибрано визначення ставлення студентів до російської війни проти України, їхнього бачення завершення воєнних дій та побудови відносин з Європейським Союзом і НАТО. Дослідження проводилося методом соціологічного опитування, яке полягало у заповненні респондентами спеціальної Google-форми. У цій статті проаналізовані відповіді на питання стосовно різних аспектів війни, які надали студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Таке опитування достатньо репрезентативне, оскільки в університеті навчаються представники практично усіх регіонів України, студенти представляють майже усі соціальні групи суспільства. Визначено, що ця тема є хвилюючою для опитаних осіб, а також відзначено, що найбільшу активність в опитуванні проявили особи жіночої статі, особи віком від 18 років та особи, які є студентами 1 та 2 курсів ОР «Бакалавр». Проведене дослідження показало, що переважна більшість респондентів має чітку громадянську позицію, яка відображає стан суспільної свідомості та є запорукою перемоги Українського народу та Української держави у цій агресивній війні.

Ключові слова: російсько-українська війна, студенти, соціологічне опитування, оцінка війни.

The article is devoted to the problem of social assessment of the Russian war against Ukraine in 2014–2022. The specifics of the war are analyzed, an assessment is made of the large-scale destruction caused by the Russian army in Ukraine, international legal documents are cited, in violation of which the Russian army and its political leadership are waging war, the question is raised about the possibility of holding the Russian state and army leaders and military personnel accountable, guilty of crimes and destruction in Ukraine, to legal responsibility.

In order to find out the details of social perception and to understand the prerequisites, causes, features of the Russian-Ukrainian war, according to the authors of the article, it is necessary to conduct research and analysis of the attitude of various social groups to it, including young people and students, since the war became a real shock for everything Ukrainian and world society, against the background of the general belief in Victory, few people undertake to predict the further course of the war today, the possibilities and ways of rapid reconstruction of the economy after the end of hostilities.

The student body is a representative of the young generation of Ukrainians, which is the fastest adapting to changes in society and the most active in responding to new challenges of the time. The students of the Taras

Shevchenko Kyiv National University Institute of Law, as part of the study of the elective discipline «Sociological legal studies and their use in legal science and practice» (teacher – Prof. Vasyl Kostytsky), were able to conduct a sociological legal study, the task of which was to determine the attitude of students to the Russian war against Ukraine, their vision of ending hostilities and building relations with the European Union and NATO. The research was conducted using a sociological survey method, which consisted in respondents filling out a special Google form. This article analyzes the answers to questions about various aspects of the war given by students of Taras Shevchenko Kyiv National University. Such a survey is sufficiently representative, since representatives of almost all regions of Ukraine study at the university, students represent almost all social groups of society. It was determined that this topic is exciting for the interviewed people, and it was also noted that the most active in the survey were women, people over the age of 18 and people who are students of the 1st and 2nd courses of the «Bachelor» OR. The conducted research showed that the vast majority of respondents have a clear civic position, which reflects the state of public consciousness and is a guarantee of the victory of the Ukrainian people and the Ukrainian state in this Russian aggressive war.

Key words: *Russian war against Ukraine, students, sociological survey, assessment of the war.*

Проблема війни, її справедливості, цілей, способів ведення, шляхів досягнення миру, історичної відповідальності державних діячів перед суспільством є однією з одвічних в історії, постає як особливий об'єкт науково-теоретичних та соціолого-правових досліджень.

Війна, розпочата РФ проти України, точиться з 2014 року, у 2022 році переросла у широкомасштабну агресію, виявилася злочинною з точки зору міжнародного права, супроводжується варварством, яке суперечить Римському Статуту, Женевськими конвенціями та іншими нормами міжнародного права за злодіяннями проти цивільного населення, руйнуваннями і нищенням житлово-цивільних, інфраструктурних, природоохоронних об'єктів та духовно-культурної спадщини, а тому має розглядатися як геноцид Українського народу. Соціолого-правовий аналіз матеріалів із засобів масової інформації, перебігу міжнародних переговорів та заяв керівництва різних держав, передусім США, Польщі, Великої Британії, Литви, Латвії, Естонії, Словаччини, Болгарії, Італії та інших країн демонструє, що народи та влада майже усіх сучасних держав на боці України.

В антропологічному контексті антиукраїнська російська воєнна агресія суперечить виробленого людством уявленню співмірності воєнних дій та бузувірського нищення народу і середовища його буття.

Загальновідомо, що основною ціннісною установкою кожної людини, складовою її морального світу, запрограмованого Всевишнім, є інстинкт самозбереження особистого та родинного, прагнення зберегти мирне майбутнє для дітей, яке знайшло свою юридизацію у Загальній декларації прав людини 1948 р., є *невід'ємним, охоронюваним законом та таким, якого ніхто не може бути свавільно позбавлений* [1], а також у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [2]. Тобто, кожна людина прагне жити в мирі, а історія сучасної цивілізації за останні 55 століть характерна постійними посяганнями на це бажання і право людини: людство у цей час жило у мирі лише 300 років, пододало майже 15 тисяч воєн, в яких не тільки

руйнувалися цілі міста та цивілізації, було знищено щонайменше 3,6 мільярди людей [3].

Війни з кожним століттям стають усе більш руйнівними та загрозливими – аж до нинішнього часу. Особливість сучасної війни у тому, що вона супроводжується масштабними руйнуваннями інфраструктури та цивільних об'єктів, але це видається менш значимим на фоні величезних жертв та масових страждань людей, щоденно ставить під загрозу фундамент людської цивілізації, знеособлює людину, звужуючи її роль до об'єкта, засобу, ресурсу, а у своєму крайньому прояві – мішені, спотворює людську природу.

Отже, суперечність між прагненням мирного життя у кожної людини та тотальним переважанням воєн як способу розв'язання конфліктів між державами є чи не найголовнішою і не найтрагічнішою суперечністю всієї світової історії [4, с. 12–33]. Тільки після завершення Другої світової війни як найкривавішої з-поміж усіх воєн людство усвідомило та започаткувало заходи щодо необхідності протидії війні засобами права, як міжнародного, так і національного.

Унормувати війну, увести її у певні загально-визнані рамки, якщо не можна уникнути її взагалі, – це чи не єдине завдання права на сьогодні з врахуванням комплексу правових норм, що позначається нині, як «право війни» (*Jus in bello*) або «міжнародне гуманітарне право», яке регулює поведінку сторін збройного конфлікту та спрямоване на мінімізацію страждань у збройних конфліктах, особливо шляхом захисту і надання допомоги всім жертвам збройного конфлікту, наскільки це можливо, [4, с. 12–19] в основі якого положення класичної праці всесвітньо відомого голландського вченого-юриста Гуго Гроція (1583–1645 рр.) «Про право війни і миру» як одне із наріжних у теоретико-правових обґрунтувань правил ведення війни у міжнародному гуманітарному та міжнародному кримінальному праві.

Виходячи саме з точки зору права (у тому числі – міжнародного) як ключового загально-соціального регулятора, мусимо сьогодні коректно та по-можливості адекватно оцінювати події,

які сколихнули весь світ із початком російської збройної агресії проти України, розпочатої Кремлем 24 лютого 2022 р. Цими діями було грубо порушено державний суверенітет і територіальну цілісність України в рамках міжнародно визнаних кордонів, а також низку міжнародно-правових актів багатостороннього і двостороннього характеру, зокрема Статут ООН, Заключений акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 р. та Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 р. (Будапештський меморандум).

Антиукраїнська війна розпочалася у 2014 році, але має своїм корінням «гібридну», на початку інформаційну війну, яка ведеться чи не з часу проголошення незалежності Української держави 24 серпня 1991 року [6] та стала продовженням ідеї великодержавності, російського шовінізму та імперіалізму, а також окремого (відмінного від країн усього демократичного світу) цивілізаційного шляху (що включає прагнення якщо не створити, то бодай довести світові легітимність існування так званої східнохристиянсько-євразійської цивілізації), утвердити модель «керованої демократії» (а по суті – бюрократично-військового авторитаризму, що межує із новітнім тоталітаризмом,) спирається на успадковане від російської царської імперії та радянського тоталітаризму спотворене й гіперболізоване бачення нібито «унікальної» геополітичної ролі росії, наріжним каменем якого є бажання за будь-яку ціну домогтися розширення меж імперії, стратегія звідусіль «оточеної фортеці», втілена у воєнній доктрині РФ 2014 р. [4, с. 12–33], головними елементами якої стали переконання у *«посиленні глобальної конкуренції, напруженості в різних царинах міждержавної і міжрегіональної взаємодії, суперництві ціннісних орієнтирів та моделей розвитку, несталості процесів економічного і політичного розвитку на глобальному та регіональному рівнях на тлі загального ускладнення міжнародних відносин»* [5].

Україна розглядається російською доктриною та владою як джерело небезпеки та дифузії демократичних ідей життя суспільства та функціонування російської держави, чим оправдовуються втручання у внутрішні справи суверенної України та безпідставні звинувачення у загрозі інтересам російської федерації» [5]. Російська доктрина наткнулася на «м'яку» політику західних держав та почала насаджувати свою великодержавність сусідам. Тому перша – «гібридна» – війна проти України до початку масштабного вторгнення російської армії вже тривала майже вісім років поспіль, починаючи з 2014 р., який увінчався анексією Криму та створенням на територіях Донецької та Луганської областей невизнаних світом про-російських так званих «ДНР» та «ЛНР». В цих

умовах поширюваний російським керівництвом псевдоісторичний пропагандистський штамп про нібито один-єдиний російський народ, у складі якого українці виконують роль таких собі «недоросіян» або ж «росіян другого сорту», геополітична «роздробленість» Заходу та зміцнення ваги «партії війни» в оточенні путіна послужили обґрунтуванням відкритої повномасштабної російської агресії проти України у 2022 р.

Посиленню агресії Кремля проти України та переходові її із «гібридної» у «гарячу» фазу сприяв відчутний, починаючи з 2014 р., після перемоги Революції гідності брак успіхів і чітких перспектив членства України в НАТО та ЄС [4].

Українська влада перманентно ігнорувала спочатку доповідні записки і повідомлення Голови Національної комісії України з питань захисту суспільної моралі Василя Костицького про антиукраїнську інформаційну війну, її особливості, етапи та цілі, необхідні заходи щодо протидії, які протягом 2009-2014 років надсилалися усім Президентам та Прем'єр-Міністрам України, навіть як відкриті листи, а надалі і помітне зовні зростання військової присутності російського війська у безпосередній близькості з кордонами України, що спостерігалось мало не з початку 2021 р., але не розцінювалось як прелюдія до прямого військового вторгнення, попередження спецслужб західних держав щодо високої ймовірності такого сценарію розвитку подій, на фоні об'єктивного звуження політичної присутності США у 2021–2022 рр. у зв'язку із президентськими виборами.

Соціолого-правовий аналіз також показує, що і громадянське суспільство не вірило у близькість та реалістичність російської воєнної агресії проти України.

Як ми уже зазначали, російська агресія проти України вразила світ своєю зухвалістю і стала об'єктом світового засудження, що було юридично оформлено у Резолюції Генеральної асамблеї ООН уже від 2 березня 2022 р.: *«Воєнні дії Російської Федерації на суверенній території України мають такі масштаби, які міжнародна спільнота не бачила в Європі десятиліттями. Необхідні термінові дії, щоб врятувати це покоління від лихоліття війни»* [7]. ООН вимагала негайного припинення застосування сили проти України і повного та беззастережного виведення російської військової сили з території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, скасування рішення щодо статусу окремих районів Донецької та Луганської областей України, негайного мирного вирішення конфлікту шляхом політичного діалогу, переговорів, посередництва та іншими мирними засобами [7], але і на сьогодні ці заклики залишаються голосом волаючого в пустелі паралельно із неспроможністю ООН вплинути на перебіг подій.

Засудження агресії РФ проти України в усіх країнах стало доконаним соціальним та соціолого-правовим фактом, а тому на порядку денному

кримінально-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні, яка має бути надана Спеціальним міжнародним кримінальним трибуналом, який може бути створений ООН, або Міжнародним кримінальним судом у Гаазі (далі – МКС), що керується Римським статутом. (Згідно із Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. Україна може визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом МКС (частина шоста статті 124 Конституції України) [8].

Подальший соціально-економічний, культурний, політичний, духовний розвиток України на пряму залежить від осмислення війни, з'ясування передумов та причин її розв'язання, дослідження ставлення до російської агресії представників різних суспільних груп, включаючи студентів, визначення їхньої оцінки подій, що мають місце на території України.

Оцінка ставлення студентів до російсько-української війни є важливою для співставлення минулого, сучасного і майбутнього в українській історії з теперішніми подіями, усвідомлення респондентами впливу війни на всі сфери життєдіяльності суспільства та напрямків цього впливу.

Відповідно метою нашої публікації є дослідження суспільної свідомості студентів шляхом визначення їхнього ставлення до російсько-української війни, оцінки впливу воєнних дій на суспільні процеси та подальший розвиток війни.

Результати соціолого-правового дослідження стали предметом ретельного аналізу. У запропонованому опитуванні взяли участь 294 респонденти-студенти Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серед них 62,1% особи жіночої статі, а 37,9% – особи чоловічої статі. Зазначимо, що переважна більшість респондентів (84,7%) особи, вік яких більше 18 років. Слід також відмітити, що в опитуванні взяли участь студенти всіх курсів: 30% – студенти 1 курсу бакалаврату, 26,6% – студенти 2 курсу бакалаврату, 7,2% – студенти 3 курсу бакалаврату, 17,1% – студенти 4 курсу бакалаврату, 8,2% – студенти 1 року навчання магістратури, 10,9% – студенти 2 року навчання магістратури.

Аналіз відповідей студентів на поставлені в анкетах питання виявився дуже результативним. Так, на питання: «Чи розглядали Ви загрозу повномасштабного вторгнення рф після нагромадження російської військової техніки та армійських підрозділів на кордоні з Україною?» – 59,3% відповідають «так», 30,8% – «ні» і 9,8% – вагаються з відповіддю. Звідси, і керівництво держави і громадянське суспільство очікували воєнної агресії від росії, але не могли точно прогнозувати її терміни.

Пропорційність відповідей респондентів дещо змінюється на наступне питання: яка була думка у студентів щодо можливої російської агресії після визнання нею незалежності так званих

«ОРДЛО»: 70,5% студентів відповідають «так», 20,3% – «ні», а 9,2% – вагаються з відповіддю.

Цікавим, на наш погляд, є ставлення студентів до відповідальності росіян за військову агресію. На питання: «Яка частина росіян, на Вашу думку, відповідальна за агресію рф в Україні?» – 63,9% відповідають «усі росіяни», 28,9% вважають відповідальними за агресію тільки 80% тих росіян, які підтримали війну на соціологічних опитуваннях, 4,8% – державно-політичне керівництво росії, 0,4% р – особисто президента путіна, 2% – вагаються з відповіддю.

Достатньо однозначною стала відповідь респондентів на питання: «Чи вважаєте Ви дії рф щодо України геноцидом?» Звернемо увагу, що відповідь на це запитання була отримана в ході соціологічного правового дослідження, проведеного на початку березня 2022 року, коли ані політики, ані міжнародні організації не поставили проблему відповідальності російської армії та державного керівництва росії за геноцид проти українського народу. На це запитання 96,9% відповіли «так», 0,4% – відповідають «ні», 2,7% – вагаються з відповіддю.

Важливою є думка студентів стосовно можливості «вирішення конфлікту та завершення війни дипломатичним шляхом»: 59,9% – відповідають «ні», 17,7% – «так», 22,4% – вагаються з відповіддю, що свідчить про настроєність українського суспільства на Перемогу, без якої спокійного життя у майбутньому не очікують.

Слід відмітити ще й те, що 41,5% респондентів допускають ймовірність застосування рф ядерної зброї проти України, 35% – такої ймовірності не бачать, 23,5% – вагаються з відповіддю.

Достатньо цікавими є відповіді на запитання: «Чи вважаєте Ви, що вступ України до ЄС міг би посприяти швидшому закінченню війни?»: 41,8% респондентів відповідають «ні», 39,8% – «так», 18,4% – вагаються із відповіддю.

Приділимо ще увагу проблемам міжнародної допомоги Україні у її боротьбі проти російської воєнної агресії. На запитання «Чи вважаєте Ви діяльність НАТО з допомоги Україні достатньою?». 78,2% респондентів відповіли «ні», 8,5% – відповідають «так», 13,3% респондентів – вагаються з відповіддю. Очевидно, коментарі тут зайві.

Особливу увагу звернемо на запитання стосовно країн, які найбільше допомагають Україні у війні у її справедливій обороні проти російської воєнної агресії. Так, більшість респондентів називає такі держави, як: Польща, Сполучені Штати Америки, Великобританія та країни Балтії.

Викликає інтерес оцінка майбутніх відносин України та росії. Відмітимо, що 78,1% респондентів не вважають можливим відновлення дипломатичних відносин між росією та Україною після закінчення війни, 7,9% – вважають можливим, 14% – вагаються із відповіддю.

Складним виявилось запитання: «Чи необхідно вводити миротворчий контингент на тери-

торію України?»: 45,4% респондентів відповіли на це запитання «так», 19,1% – відповідали «ні», 35,5% – вагалися із відповіддю.

Проведене соціологічне правове дослідження та аналіз його результатів дозволили зробити наступні висновки.

По-перше, ця тема є особливою для респондентів, адже вони проявили досить високу активність в цьому опитуванні, абсолютна більшість опитаних мають свої оцінки сучасних подій та особливостей російської воєнної агресії проти України.

По-друге, найбільш активними в даному опитуванні виявились: за статевою приналежністю – особи жіночої статі, за віковим критерієм – особи, старші 18 років, за освітнім ступенем – студенти 1 та 2 курсу бакалаврату.

По-третє, думки респондентів дозволять зробити висновок про загальносуспільні оцінки російської війни проти України, реальне відношення українців до війни, її особливостей та перспектив, шляхів розвитку України та майбутніх відносин України з росією після Перемоги України у цій війні.

1) більше половини студентів розглядали реальну загрозу вторгнення рф в Україну напередодні воєнних дій;

2) більшість респондентів вважає, що всі росіяни є відповідальними за агресію рф;

3) майже всі респонденти впевнені, що дії рф щодо України є геноцидом;

4) ймовірність застосування рф ядерної зброї проти України оцінюється неоднозначно. Жодний із варіантів відповіді не набрав більше половини голосів;

5) така ж неоднозначна оцінка у суспільстві значимості вступу України до ЄС як причини російської воєнної агресії. Жоден із варіантів відповіді не набрав більше половини голосів;

6) превалююча більшість опитаних, що відображає думку суспільства, вважають недостатньою допомогою Україні у її протистоянні з російською воєнною агресією;

7) яку суспільстві, так і серед студентства склалася справедлива думка про те, що найбільшу допомогу соціального, гуманітарного та воєнного характеру Україна отримала від Польщі;

9) сьогодні абсолютна більшість респондентів вважає, що вирішення конфлікту та завершення війни дипломатичним шляхом, а також відновлення дипломатичних відносин між росією та Україною після закінчення війни є неможливим.

Звідси, перед державним керівництвом України та міжнародними організаціями і країнами-лідерами, перед усім G-7 і G-20, постає проблема пошуків нових шляхів облаштування світового порядку після завершення російської воєнної агресії в Україні.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Електронний словник «Вікіпедія». URL: <http://ru.wikipedia.org>
4. Костицький В. В., Піскорський Ю. Соціолого-правові основи відповідальності за воєнні злочини за сучасних умов (підрозділ у колективній монографії «Законодавче забезпечення формування та реалізації державної політики України в умовах воєнного стану : колективна монографія : у 4 т. / заг. ред. : Стефанчук Р. О., Мищак І. М., Савченко Л. А. ; Інститут законодавства Верховної Ради України. К. : Вид-во «Людмила», 2022. Т. 4 : Відповідальність за вчинення злочинів під час вторгнення Російської Федерації в Україну: міжнародно-правовий і національний аспекти / відп. ред. Коваленко А. А.; Інститут законодавства Верховної Ради України. С. 12–33.
5. Аналіз нової Воєнної доктрини РФ. URL: <https://www.piddubny.com/analiz-novoji-vojennoj-doktryny-rf/>
6. Костицький В. В. Політико-правові проблеми протидії антиукраїнській війні у контексті європейської безпеки. *Wspolczesne wyzwania bezpieczenstwa europejskiego: by Wydawnictwo Attyka – Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*. Krakow, 2016. P. 105–112.
7. Генасамблея ООН засудила вторгнення Росії і закликала негайно вивести війська з України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/2/7135096/>
8. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 28. Ст. 532.